

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента Зубцової Юлії Євгенівни на дисертаційну роботу Ходаковської Альони Валеріївни «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність обраної теми. Прискорені трансформації, прогресивні науково-технічні перетворення висувають підвищені вимоги до професіоналізму сучасного фахівця, який здатен генерувати та упроваджувати новітні освітні ідеї, ефективно вирішувати дослідницькі завдання з орієнтацією на продуктивне досягнення результату, оскільки роль вчителя початкових класів, його ключова позиція в соціумі зумовлює потужний вплив на розвиток особистості дитини.

Вирішального значення у цьому контексті набуває проблема упровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес початкової школи, успішність вирішення якої залежить від рівня професійної підготовки майбутніх педагогів, у тому числі і в закладах фахової передвищої освіти. Звідси актуальним постає питання про готовність майбутніх учителів початкових класів до упровадження інноваційних методів навчання, зокрема навчально-ігрових технологій, які б дозволили зробити цікавою й захоплюючу роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, забезпечуючи їхній моральний, емоційний та інтелектуальний розвиток.

З цього погляду, як справедливо зазначає дисертантка, використання ігрових і діяльнісних методів навчання, реалізація освітньої стратегії «навчання через гру», на сьогодні, є одним із інструментом дієвого педагогічного впливу, на основі якого відбувається процес розвитку особистості учня молодшого шкільного віку: активізація самостійного пошуку шляхів вирішення нестандартних завдань, сприяння прояву природних задатків, забезпечення свободи самовираження, саморозкриття, виявлення власного «Я» з опорою на творчість та інтелект, пізнання і отримання соціального досвіду взаємовідносин людей та ін. У цьому контексті дисертаційне дослідження є актуальним, своєчасним і соціально зумовленим.

Актуальність теми дисертації підсилюється й виявленими авторкою суперечностями між: визнанням світовою спільнотою прав дитини на гру і творчість (Декларація про права дитини, 1989 р.), реалізація яких забезпечує її цілісний гармонійний розвиток та неготовністю вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти до активного використання навчально-ігрових технологій в освітньому процесі; декларуванням значущості набуття майбутніми вчителями початкових класів досвіду ігрової компетентності в процесі фахової передвищої підготовки та нестачею відповідних шляхів формування зазначеної компетентності у здобувачів спеціальності

013 Початкова освіта; наявністю потенційних можливостей ігрового інтерактивного навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи і недостатнім рівнем їх вивчення та реалізації.

Слід відзначити, що дисертаційну роботу виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності «Психолого-педагогічні засади формування і розвитку компетентностей суб'єктів освітнього простору в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0121U112155), а також кафедри дошкільної та початкової освіти «Теорія і практика підготовки майбутніх педагогів в умовах сучасної освітньої парадигми» (номер державної реєстрації 0120U104661) Запорізького національного університету. Тема дисертації затверджена Науково-технічною радою Запорізького національного університету (протокол № 7 від 26.12.2019).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Структура дисертації не викликає заперечень, її зміст та логіка побудови узгоджені з визначеною метою і поставленими завданнями. Ознайомлення з рукописом дисертації дає підстави для висновку щодо глибокого розуміння авторкою сутності наукової проблеми, відповідальності за результати наукового пошуку, узагальнення та теоретично обґрунтованих висновків.

Науковий апарат дисертації сформульовано коректно, простежується логічний взаємозв'язок між об'єктом, предметом, поставленими дослідницькими завданнями. Слід підкреслити, що для вирішення сукупності завдань дисертанткою доцільно обрано методи дослідження, зокрема методи математичної статистики. Використання методів математичної статистики забезпечило вірогідність результатів педагогічного експерименту та встановлення достовірності наукових положень, сформульованих на підставі одержаних результатів.

Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність забезпечено наступним: кваліфікованим вирішенням авторкою низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження; адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті (кожен наступний розділ/підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його); використанням широкої джерельної бази за темою дисертації (список використаних джерел – 382 найменування, із них – 45 іноземною мовою), що надало змогу дисертантці розкрити теоретичні положення означеної проблеми у педагогічній теорії та практиці; апробацією отриманих результатів на науково-практичних конференціях; упровадженням результатів дослідження в освітній процес п'ятих закладів фахової передвищої освіти (Відокремленого структурного підрозділу «Економіко-правничий фаховий коледж» Запорізького національного університету; Педагогічного коледжу фахової передвищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії; Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради; Харківського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради; Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка).

У дисертації отримано вагомі наукові результати. Оцінюючи дисертаційну роботу за параметром новизни, слід відзначити, що вона є цілком очевидною і вбачається, насамперед, у ретельному обґрунтуванні сукупності тих факторів, які складають змістове ядро науково-методичної системи формування у майбутніх учителів початкової школи досліджуваної готовності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *уперше* розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі, відповідно до якої цей процес представлено єдністю мети, наукових підходів, принципів, дидактично взаємопов'язаних етапів, критеріїв та очікуваних результатів, змістовим ядром якої є сукупність визначених організаційно-педагогічних умов: активізація ціннісно-сислової сфери майбутніх учителів початкових класів на домінанту їхньої ігротехнічної діяльності і формування потреби у самозміні, самоактивності та регулюванні власної поведінки у процесі професійної підготовки; посилення спрямованості професійної підготовки здобувачів фахової передвищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта на максимальне збагачення змісту обраних навчальних дисциплін інноваційними модулями, насиченими ігротехнічним змістом за допомогою інтерактивно-рефлексивних форм і методів викладання; створення спеціального, розвивально орієнтованого освітнього середовища, спрямованого на формування кожного із компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності; оптимізація емпатійно-рефлексивної взаємодії учасників освітнього процесу шляхом включення майбутніх учителів початкових класів у квазіпрофесійну діяльність; *розкрито й охарактеризовано* сутність і структурні компоненти готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі; *теоретично обґрунтовано* концепцію педагогічного впливу на процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання ігрового інтерактивного навчання у професійній діяльності; *уточнено* зміст понятійно-категоріального апарату теорії професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі («навчально-ігрові технології», «підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі», «готовність майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі» тощо); критерії (ціннісно-орієнтаційний, когнітивно-інструментальний, оцінювально-результативний), показники й рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі; *удосконалено* організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів

початкових класів на основі упровадження навчально-ігрових технологій в системі фахової передвищої освіти; *набуло подальшого розвитку* науково-методичне забезпечення формування ігротехнічної компетентності як складової професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Результати дослідження мають вагоме практичне значення, що полягають в суттєвому оновленні та модифікації змісту навчальних дисциплін («Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Дидактика початкової освіти», «Навчання через гру»; розробленні програми авторського спецкурсу «Навчально-ігрові технології як джерело інтелектуального розвитку учнів»); упровадженні програми теоретико-методичної підготовки викладачів закладу фахової передвищої освіти до використання майбутніми вчителями початкових класів ігрових методів навчання; змістовому збагаченні методики педагогічного супроводу ігрової діяльності дітей.

Теоретичні положення, авторські науково-методичні розробки та висновки дослідження створюють основу для вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, зокрема її ігротехнічної складової.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури А. В. Ходаковською розкрито теоретичні засади процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності, основу яких становлять фундаментальні наукові джерела, в яких конкретизовано основні понятійні конструкти дослідження, зокрема: «гра», «навчально-ігрові технології», «професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів», «готовність до професійної діяльності», «готовність майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій».

Позитивного схвалення заслуговує проведений авторкою аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових публікацій, нормативного забезпечення упровадження навчально-ігрових технологій в освітньому процесі початкової школи, де здобувачкою визначено й науково обґрунтовано підходи й принципи підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності. Авторкою обґрунтовано зміст і структуру готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій, що включає мотиваційно-цільовий, комунікативно-особистісний, операційно-діяльнісний та корегувально-рефлексивний компоненти, кожний із яких характеризується певним змістом.

Особливо цінним у дисертаційній роботі А. В. Ходаковської вважаємо розроблену й науково обґрунтовану концепцію педагогічного впливу на підготовку майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі початкової школи, зокрема: забезпечення дитиноцентрованої особистісно орієнтованої спрямованості початкової освіти як домінантної ідеї Нової української школи; урахування вікових психофізіологічних особливостей розвитку молодших школярів як важливого орієнтиру в реалізації природного потенціалу особистості; глибоке усвідомлення майбутніми учителями початкових класів соціально-моральної

відповідальності за результати своєї професійної діяльності, власної місії як носіїв гуманістичних цінностей; застосування підходу «навчання через гру» як освітньої стратегії, що сприяє ефективному формуванню ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів; активізація творчих ресурсів здобувачів спеціальності 013 Початкова освіта засобами фасилітаційного впливу; розвиток ігротехнічної компетентності майбутніх учителів як підґрунтя успішного застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності; формування рефлексивної культури здобувачів фахової передвищої освіти як інваріанти їхнього професіоналізму; зорієнтованість майбутніх педагогів на безперервний професійний саморозвиток.

До незаперечних досягнень рецензованого дослідження слід віднести розроблену й теоретично обґрунтовану структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі, змістовим ядром якої є сукупність визначених організаційно-педагогічних умов: активізація ціннісно-сислової сфери майбутніх учителів початкових класів на домінанту їхньої ігротехнічної діяльності і формування потреби у самозміні, самоактивності та регулюванні власної поведінки у процесі професійної підготовки; посилення спрямованості професійної підготовки здобувачів фахової передвищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта на максимальне збагачення змісту обраних навчальних дисциплін інноваційними модулями, насиченими ігротехнічним змістом за допомогою інтерактивно-рефлексивних форм і методів викладання; створення спеціального, розвивально орієнтованого освітнього середовища, спрямованого на формування кожного із компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності; оптимізація емпатійно-рефлексивної взаємодії учасників освітнього процесу шляхом включення майбутніх учителів початкових класів у квазіпрофесійну діяльність.

Варто зазначити, що реалізація дослідно-експериментальної програми підготовки викладачів закладів фахової передвищої освіти передбачала активні форми та методи роботи з педагогами. Відповідно, в подальшому викладачі не тільки збагачували знання студентів щодо запровадження навчально-ігрових технологій та формували уміння застосовувати їх у роботі з молодшими школярами, а й під час викладання педагогічних дисциплін застосовували ігрові технології із здобувачами. Такий приклад викладачів, на наше глибоке переконання, мотивуватиме студентів використовувати навчально-ігрові технології із молодшими школярами.

Експериментальну перевірку ефективності структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі зосереджено у третьому розділі. Процедурно вона представлена кількома етапами науково-педагогічного пошуку. Застосування діагностичного комплексу методик підтвердило, що в результаті педагогічного експерименту відбулися кількісні зміни в показниках, які відобразили значущі якісні перетворення у свідомості й поведінці майбутніх учителів, що засвідчило суттєву позитивну динаміку їхньої

готовності до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі початкової школи. Аналіз результатів експериментальної перевірки дослідної моделі, зокрема методами математичної статистики (критерії Стюдента та Пірсона), підтвердив педагогічну доцільність розробленого дисертанткою науково-методичного забезпечення.

Що ж стосується загальних висновків до дисертації, то вони в цілому відображають одержані дослідницькі результати на теоретичному й практичному рівнях.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні результати дослідження висвітлено в 14 наукових працях, з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз; 1 стаття в зарубіжному виданні (Web of Science); 8 матеріалів конференцій.

Обсяг і зміст дисертації показують, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, і свідчать про професійну зрілість автора.

Дискусійні положення та зауваження. Разом із тим, видається необхідним зупинитися на певних зауваженнях і побажаннях роботи, які спонукають до дискусії.

1. На наш погляд, робота б значно виграла, якщо було б враховано особливості застосування навчально-ігрових технологій в умовах дистанційного навчання та, відповідно, визначено зміст підготовки майбутніх учителів до використання таких технологій в офлайн-форматі.

2. У структурі готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій авторкою визначено: мотиваційно-цільовий, комунікативно-особистісний, операційно-діяльнісний та корегуально-рефлексивний компоненти. На нашу думку, варто було визначити когнітивний компонент, який передбачає сформованість теоретико-методологічних та практичних знань щодо застосування навчально-ігрових технологій. Або можна було відокремити зміст, який стосується знаннєвої сфери від діяльнісної. Такі складові, визначені здобувачкою, як «здатність застосовувати ігрові методи, уміння здійснювати позитивний конструктивний зворотний зв'язок, досліджувати результати засвоєння учнями знань і набутих практичних умінь за допомогою навчально-ігрових технологій...» тощо, доцільно віднесено до операційно-діялісного компоненту. Натомість, «наявність знань про сутність гри, її психологію, функції, зміст, складові, механізми, етапи, класифікаційні ознаки і типологію; про структуру гри; про педагогічні можливості навчально-ігрових технологій, їх основні принципи та етапи розроблення», на нашу, думку, варто було віднести до когнітивного компоненту.

3. Не зовсім коректно визначено поняття «ігрові технології» на с.61, а саме «ще один із методів активного навчання, активатор процесу практичної діяльності, продуктивна форма спілкування...», бо технологія включає в себе сукупність методів та прийомів навчання.

4. На с. 97 в таблиці «Операційно-діяльнісна підструктура готовності майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності» до форм роботи віднесено «дидактичні ігри; імітаційні ігри; ігри-вправи; ігри-взаємонавчання; дебати; ігрові дискусії; навчальні ігри; ігрові методи, розвивальні та навчальні вправи з LEGO; ігрові ситуації», які доцільно було б перенести у рядок із методами навчання.

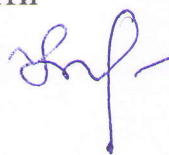
5. В оформленні списку використаних джерел наявні технічні недоліки, зокрема, не уніфіковано бібліографічний опис іноземних джерел.

Разом з тим зазначимо, що визначені рекомендації не знижують наукової цінності проведеного дослідження та не заперечують його практичної значущості.

Загальний висновок. Аналіз дисертаційної роботи та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація А. В. Ходаковської «Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування навчально-ігрових технологій в освітньому процесі» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею на актуальну тему. Отже, представлена до захисту дисертація має важливе значення для сучасної педагогічної теорії та практики й відповідає постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12.01.2022 р., а її авторка – Ходаковська Альона Валеріївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Рецензент:

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету,
кандидат педагогічних наук, доцент

Юлія ЗУБЦОВА

Підпис Юлії Зубцової засвідчую:
проректор з науково-педагогічної роботи
Запорізького національного університету,
доктор історичних наук, професор

Юрій КАГАНОВ